

Programy rolnośrodowiskowe jako element polityki strukturalnej Unii Europejskiej

Artur Bołtromiuk*

Wstęp

Obszary wiejskie, gdzie główną funkcją jest rolnictwo zaliczane są w większości do regionów peryferyjnych. Przyczyny tego stanu rzeczy tkwią w specyfice rolnictwa jako działu gospodarki charakteryzującego się m.in. relatywnie niską produktywnością czynników wytwórczych, co przekłada się na niższy wskaźnik produktu krajowego brutto (PKB) *per capita* ludności rolniczej. Realizowana w Unii Europejskiej (UE) od ponad 40. lat Wspólna Polityka Rolna (*Common Agricultural Policy – CAP*) ma na celu zwiększenie wydajności pracy w rolnictwie, a także zapewnienie odpowiedniego poziomu dochodów i poziomu życia producentom rolnym. I rzeczywiście, w ciągu kilkudziesięciu lat te oraz inne początkowe cele *CAP*, tj. zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego, zwiększenie konkurencyjności unijnego rynku, wzrost postępu technicznego w rolnictwie, stabilizacja rynku rolnego – zostały w dużej części zrealizowane. Było to możliwe dzięki wprowadzeniu wysokonakładowych systemów wytwarzania, specjalizacji produkcji, zmianom struktury użytkowania ziemi (powstanie dużych gospodarstw), unowocześnieniu parku maszynowego, wykorzystaniu osiągnięć postępu biologicznego, intensyfikacji zużycia środków płonotwórczych.

Jednakże równocześnie ze wzrostem produktywności rolnictwa w końcu XX w. z całą siłą ujawniły się niepożądane zjawiska, które podważyły sens istnienia instrumentów *CAP* w dotychczasowym kształcie, zachęcających do wzrostu produkcji rolnej – problem nadwyżek produkcyjnych z wysokimi kosztami ich przechowywania oraz wymierne i niewymierne straty ponoszone w wyniku nadmiernej intensyfikacji produkcji rolnej, takie jak: degradacja środowiska przyrodniczego i pogarszanie się jakości produktów żywnościowych. Okazało się także, iż wsparcie gospodarki rolnej w ramach Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej (*European Agricultural Guidance and Guarantee Fund – EAGGF*) wcale nie prowadzi do wyrównywania poziomów rozwoju poszczególnych regionów rolniczych, ale wręcz przeciwnie – przyczynia się do pogłębiania dysproporcji między- i wewnątrzregionalnych, gdyż 80% środków *EAGGF* trafia do zaledwie 20% ogółu unijnych gospodarstw, będących z reguły w lepszej kondycji ekonomicznej niż podmioty pozbawione finansowej pomocy.

* Dr Artur Bołtromiuk, Uniwersytet w Białymstoku.

Problemy związane z realizacją *CAP* leżały u podstaw reform tej polityki, które wprowadzono w latach 90. Obecnie nadal stanowią one silny motyw poszukiwań bardziej „naturalnego”, prośrodowiskowego modelu rozwoju gospodarki rolnej. Na konieczność reform *CAP* wpłynął także fakt, iż rolnictwo przestało być już głównym źródłem zatrudnienia na obszarach wiejskich, a co za tym idzie głównym wyznacznikiem determinującym jakość życia na wsi (mimo pozostawania ich głównym użytkownikiem). Rewitalizacja terenów wiejskich oraz utrzymanie odpowiedniego poziomu dochodów ludności coraz częściej zależy od rozwoju działalności pozarolniczej. Ponadto coraz wyraźniej dostrzega się rolę mieszkańców wsi jako ważnych podmiotów realizujących nie tylko funkcje produkcyjne, ale także funkcje ochrony walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych. Wyrazem tego są stosunkowo nowe rozwiązania i instrumenty *CAP* nakierowane na zrównoważony rozwój obszarów wiejskich.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie kierunków reform *CAP* o charakterze strukturalnym, dotyczących problematyki ochrony środowiska w rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. Szczególny nacisk położono na programy rolnośrodowiskowe jako jeden z podstawowych instrumentów realizacji koncepcji zrównoważonego rolnictwa (*sustainable agriculture*).

Kierunki reform Wspólnej Polityki Rolnej

Proces zmian *CAP* w kierunku ograniczenia instrumentów rynkowych na rzecz zwiększenia zakresu działań o charakterze strukturalnym został zapoczątkowany w połowie lat 80. Sformułowano wówczas pierwsze założenia polityki UE wobec rozwoju obszarów wiejskich. Polityka ta dotyczyła głównie wspierania aktywności gospodarczej w regionach słabiej rozwiniętych w celu zredukowania różnic i zwiększenia spójności w UE oraz ograniczenia wyżej wymienionych negatywnych efektów *CAP*.

Do zasadniczej integracji *CAP* z celami ochrony środowiska przyczyniły się reformy lat 90.: reforma McSharry'ego (1992 r.) oraz Agenda 2000 (1999 r.). Reformy te zainicjowały również proces przechodzenia od polityki podtrzymywania cen do polityki wspierania dochodów rolników (płatności bezpośrednie)¹. Tym samym osłabione zostały bodźce do intensyfikacji produkcji rolniczej i zwiększania podaży.

W ramach reformy McSharry'ego zmodyfikowano fundusze strukturalne, wprowadzono ograniczenia poziomu produkcji (system kwotowy), wprowadzono nowe środki realizacji *CAP* (tzw. instrumenty towarzyszące²) oraz system obowiązkowego odłogowania części gruntów rolnych. Od 1992 r. zaczął się kształtować nowy wizerunek zachodnioeuropejskiego rolnictwa, gdzie dużą rolę odgrywa m.in. tworzenie warunków do zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich oraz promocja rolnictwa przyjaznego środowisku przyrodniczemu.

¹ Od 1992 r. udział płatności bezpośrednich oraz kwot przeznaczanych na rozwój terenów wiejskich w budżecie rolnym UE systematycznie rośnie kosztem wydatków na wsparcie rynkowe i dopłaty do eksportu (w 1992 r. na wsparcie rynku i dopłaty do eksportu przeznaczono 82% wydatków z *EAGGF-Guarantee*, podczas gdy w 1998 r. – tylko 29%) [5].

² Obejmowały one trzy rozporządzenia dotyczące: 1) programów rolnośrodowiskowych, 2) zalesień gruntów rolnych oraz 3) rent strukturalnych; powiązane one były z systemem rekompensat niezwiązanych z produkcją i rynkiem rolnym.

W 1997 r. zrównoważony rozwój został wpisany do Traktatu z Maastricht. Podkreślona została podwójna rola gospodarki rolnej, która dostarcza nie tylko żywności, ale także usług nierynkowych, środowiskowych. Na mocy traktatu rolnictwo zostało zobowiązane do wspierania proekologicznych form gospodarowania, redukcji negatywnego oddziaływania produkcji rolnej na środowisko przyrodnicze, świadczenia usług na rzecz ochrony zasobów ziemi, różnorodności biologicznej i krajobrazu.

Kolejny etap integracji polityki z ogólnospołecznymi funkcjami rolnictwa otworzyły propozycje zmian *CAP* zawarte w Agendzie 2000. Stanowiły one kontynuację wcześniejszych reform, polegającą na silniejszym wsparciu wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich oraz dalszej redukcji wsparcia cenowego³. Ponadto w pakiecie reform Agenda 2000 została zdefiniowana koncepcja europejskiego modelu rolnictwa, która opiera się na założeniu, że sektor ten wytwarza, obok płodów rolnych, inne produkty i usługi, zapewniające wzrost dochodowości społeczności lokalnych, kształtujące obszary wiejskie oraz pozwalające zachować ich walory przyrodnicze i kulturowe. Rolnictwo europejskie to rolnictwo zrównoważone, konkurencyjne, zróżnicowane, o bogatych tradycjach, wykorzystujące metody produkcji przyjazne środowisku i konsumentom żywności. Jego podstawą jest rodzinne gospodarstwo rolne. Zgodnie z omawianym modelem polityka rolna nie może ograniczać się wyłącznie do aspektów produkcyjnych, ale ma także wspierać rozwój pozarolniczych funkcji wsi jako źródeł dochodu i zatrudnienia. Ponożone na nią wydatki powinny być uzasadnione działaniami rolników oczekiwany przez społeczeństwo (produkcja bezpiecznej żywności, ochrona środowiska i krajobrazu).

Efektom reform są dwa filary, na których obecnie opiera się *CAP*:

1. Polityka rynkowo-cenowa – ma na celu stabilizację rynku rolnego, podnoszenie produktywności i utrzymanie odpowiedniego poziomu dochodów w rolnictwie; realizowana jest przez finansowanie działań interwencyjnych na rynku rolnym i jego ochrony zewnętrznej oraz dopłaty bezpośrednie;
2. Polityka strukturalna – jej celem jest wyrównywanie warunków rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich oraz zapewnienie odpowiedniego poziomu życia ich mieszkańcom.

Zasadnicze znaczenie dla takiego kształtu *CAP* miały dwa rozporządzenia: 1) Rozporządzenie Rady (WE) 1259/1999 ustanawiające wspólne zasady dotyczące płatności bezpośrednich w ramach *CAP* [2], będące zapowiedzią kierunku przyszłych reform pierwszego filaru *CAP*; 2) Rozporządzenie Rady (WE) 1257/1999 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich ze środków *EAGGF* [1], integrujące dziewięć wcześniej niezależnych regulacji prawnych w jeden program – drugi filar *CAP* (tworzy ono podstawę zintegrowanego, wieloletniego programowania zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich).

³ Wynikało to m.in. z konieczności wywiązania się z zobowiązań w stosunku do Światowej Organizacji Handlu (*World Trade Organisation – WTO*), domagającej się liberalizacji handlu produktami rolno-spożywczymi. W odniesieniu do stosowanych na rynku rolnym instrumentów interwencjonizmu *WTO* postuluje: 1) likwidację instrumentów najbardziej szkodliwych z punktu widzenia wolnego handlu (zaliczanych do tzw. bursztynowego koszyka – *amber box*), np. cel, subsydiów eksportowych; 2) ograniczenie stosowania instrumentów, które w mniejszym stopniu naruszają warunki konkurencyjności (tzw. niebieski koszyk – *blue box*), np. dopłat bezpośrednich. Proponuje się w zamian stosowanie innych rozwiązań kwestii agrarnej: płatności rolnośrodowiskowe, wspieranie rozwoju obszarów wiejskich, rozwój edukacji itp. (instrumenty zaliczane do tzw. zielonego koszyka – *green box*).

Problematyka ochrony środowiska jest obecna w obu wyżej wymienionych rozporządzeniach. Na przykład Rozporządzenie Rady (WE) 1259/1999 wprowadza do płatności bezpośrednich nowe zasady, mające na celu skłonienie producentów rolnych do przestrzegania wymogów ochrony środowiska. Są to:

- zasada współzależności [2, art. 3], według której warunkiem uzyskania płatności jest przestrzeganie wytycznych dobrej praktyki rolniczej; stąd też płatności bezpośrednie mogą być obniżone lub odebrane, jeśli produkcja rolnicza przebiega niezgodnie z wymogami ochrony środowiska;
- zasada modulacji [2, art. 4], która, stosowana dobrowolnie, umożliwia krajom członkowskim obniżenie sumy płatności bezpośrednich (maksymalnie o 20%) i przeznaczenie zaoszczędzonych środków na wsparcie rozwoju wsi; daje ona możliwość krajom członkowskim zmiany zakresu finansowania pierwszego filaru CAP (pozwala ograniczać zbyt wysoki poziom pomocy uzyskiwany przez silnie ekonomicznie gospodarstwa) na korzyść drugiego filaru (np. na rzecz programów rolnośrodowiskowych) zgodnie z kierunkiem prowadzonych reform⁴.

Rozporządzenie Rady (WE) 1257/1999 obejmuje dziewięć propozycji działań/instrumentów na rzecz rozwoju wsi⁵, spośród których każdy kraj członkowski wybiera najbardziej odpowiednie z punktu widzenia jego potrzeb, celów i priorytetów rozwojowych. Wprawdzie wszystkie instrumenty wsparcia rozwoju obszarów wiejskich zawierają elementy istotne dla ochrony środowiska, jednak największe znaczenie w tym względzie mają programy rolnośrodowiskowe, których realizacja, w przeciwieństwie do pozostałych działań, jest obowiązkowa dla wszystkich krajów członkowskich UE.

Programy rolnośrodowiskowe w UE i w Polsce

Programy rolnośrodowiskowe mają na celu tworzenie warunków dla zrównoważonego rozwoju wsi oraz promocji gospodarki rolnej przyjaznej środowisku przyrodniczemu. Pełnią one zasadniczą rolę w realizacji planów ochrony przyrody, w tym europejskiej sieci ekologicznej NATURA 2000 oraz stanowią stosunkowo skuteczny instrument finansowy zachęcający rolników do przestrzegania zasad regulacji prawnych UE najważniejszych dla zachowania równowagi środowiskowej – dyrektyw: azotanowej (91/676/EWG), ptasiej (92/43/EWG) i siedliskowej (79/409/EWG). Beneficjentami programów są zarówno mieszkańcy wsi, jak i ogół społeczeństwa. Z jednej strony bowiem dzięki ich wdrożeniu ograniczone zostają koszty zewnętrzne związane z degradacją zasobów środowiskowych, z drugiej natomiast pojawia się wiele korzyści także o charakterze zewnętrznym.

Atrakcyjność programów rolnośrodowiskowych zarówno z punktu widzenia rolników – beneficjentów, jak i kreatorów polityki rozwoju obszarów wiejskich wynika w fakcie, iż dzięki ich wdrażaniu realizowanych jest równocześnie wiele celów:

⁴ Obecnie istnieje znaczna dysproporcja w zakresie podziału środków między filarami CAP: na finansowanie polityki rynkowo-cenowej przeznaczona się 90% funduszu EAGGF, a na finansowanie programów rozwoju obszarów wiejskich – pozostałe 10%.

⁵ Są to: inwestycje w gospodarstwach rolnych, pomoc młodym rolnikom, szkolenia, wcześniejsze emerytury, wsparcie obszarów o niekorzystnych warunkach dla rolnictwa, programy rolnośrodowiskowe, poprawa przetwórstwa i sprzedaży produktów rolnych, programy zalesieniowe, promowanie dostosowania i rozwoju obszarów wiejskich [1].

1. Cele ekonomiczne:

- podniesienie jakości i bezpieczeństwa płodów rolnych, co będzie sprzyjać wzrostowi konkurencyjności unijnych produktów oraz pozwoli ograniczyć zagrożenia, takie jak BSE czy pryszczycy;
- ograniczenie nadwyżek produktów rolnych dzięki upowszechnieniu eksten-sywnych form gospodarowania;
- zwiększenie efektywności nakładów środków plonotwórczych⁶;
- wprowadzenie systemu wynagradzania rolników za usługi o charakterze dóbr publicznych, które nie są wynagradzane przez mechanizm rynkowy;
- zwiększenie dywersyfikacji ekonomicznej gospodarstw rolnych oraz wielo-funkcyjności obszarów wiejskich;
- rozwój infrastruktury ekologicznej na poziomie gospodarstwa, do czego zo-bowiązuje konieczność stosowania „dobrych praktyk rolniczych”;
- stworzenie dodatkowego źródła dochodów dla gospodarstw o niskim poziomie towarowości produkcji;
- ograniczenie negatywnych efektów zewnętrznych, co ma istotne znaczenie np. w rozwoju turystyki wiejskiej.

2. Cele ekologiczne:

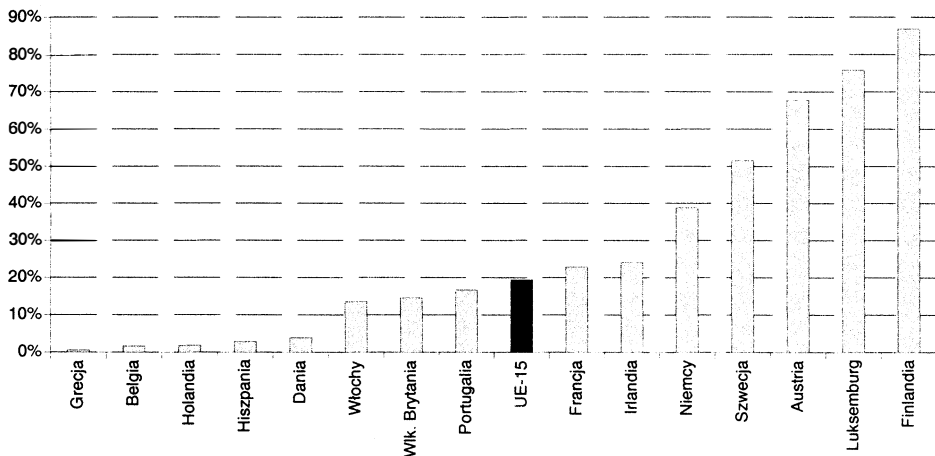
- wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich;
- poprawa stanu środowiska przyrodniczego na obszarach wiejskich;
- utrzymanie walorów krajobrazowych i kulturowych obszarów wiejskich;
- ochrona różnorodności biologicznej i zasobów genetycznych w rolnictwie.

3. Cele społeczne:

- poprawa jakości życia mieszkańców wsi, stworzenie warunków awansu cywilizacyjnego;
- zwiększenie legitymizacji publicznego wsparcia dla rolników;
- edukacja ekologiczna, uwrażliwienie mieszkańców wsi na problemy środowiskowe i promocja zachowań proekologicznych;
- utrzymanie rolnictwa na obszarach o niekorzystnych warunkach rozwoju, zapobieganie tendencjom depopulacyjnym.

O atrakcyjności programów rolnośrodowiskowych świadczy zainteresowanie unijnych producentów rolnych. Do 1998 r. objęto nimi 19,5% użytków rolnych UE (ponad 27 mln ha) zlokalizowanych w ponad 905 tys. gospodarstw (13,4%). Można tu zaobserwować ciekawą prawidłowość, a mianowicie kraje, które jako ostatnie weszły do UE charakteryzują się najwyższym, ponad 50%-owym, odsetkiem UR, na których omawiane programy są realizowane (rysunek 1). Również udział rolników w programach rolnośrodowiskowych jest tam największy: w Szwecji – 63,7%, w Finlandii – 77,2%, w Austrii – 78,2%. Może to stanowić wskazówkę dla Polski co do kierunków wykorzystywania środków polityki strukturalnej. W 1998 r. finansowanie programów rolnośrodowiskowych zamknęło się kwotą 1727 mln €, co stanowiło 4% budżetu rolnego UE. Łącznie w latach 1993–1998 wydatkowano na ten cel prawie 5,5 mld €. Zbliżony poziom wydatków został utrzymany w planie budżetowym UE na lata 2000–2006

⁶ W odniesieniu do Polski ważnym celem ekonomicznym będzie także podniesienie efektywności krańcowej czynnika pracy, co pozwoli na zachowanie części miejsc pracy w rolnictwie.

Rys. 1. Odsetek UR włączonych do programów rolnośrodowiskowych w krajach UE (1998 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [4].

Unijne rozwiązania w zakresie ochrony środowiska wiejskiego znalazły wyraz w projekcie krajowego programu rolnośrodowiskowego, opracowanego w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) [3]. Konstrukcja krajowego programu jest dość skomplikowana – w ramach czterech schematów zawarty jest 15 pakietów działań zróżnicowanych w 64 wariantach – a co za tym idzie jego implementacja wymaga dobrego przygotowania instytucjonalnego, zarówno na etapie formowania procedur i zasad, jak i na etapie realizacji. Cele programu sformułowano następująco: priorytet – ochrona środowiska i zachowanie walorów przyrodniczych obszarów wiejskich; cele szczegółowe: 1) promocja systemów produkcji rolniczej przyjaznej środowisku; 2) zachowanie różnorodności biologicznej siedlisk półnaturalnych, w tym zasobów genetycznych w rolnictwie; 3) zachowanie i odtwarzanie elementów krajobrazu rolniczego o znaczeniu ochronnym dla środowiska naturalnego i walorów krajobrazowych oraz kulturowym; 4) podniesienie świadomości ekologicznej społeczności wiejskiej. Cele te będą mogli realizować rolnicy gospodarujący na co najmniej 2 ha UR (w przypadku gospodarstw ekologicznych – 1 ha) oraz grupy rolników składające się z minimum 3 osób, użytkujących łącznie zwartą powierzchnię UR powyżej 10 ha. Warunkiem ubiegania się o rekompensaty finansowe w ramach programu jest też przygotowanie pięcioletniego planu działalności rolnośrodowiskowej zatwierdzonego przez doradcę oraz posiadanie wymaganej dokumentacji niezbędnej do kontroli tego planu.

Biorąc pod uwagę średnią stawkę płatności oraz docelowy zasięg programów, który do końca 2006 r. ma wynieść 1 mln ha UR (5,4% ogółu UR w Polsce⁷) można zidentyfikować wielkość i kierunki transferu środków finansowych, które popłyną na obszary wiejskie z tytułu realizacji programów rolnośrodowiskowych. Będzie to kwota 120 mln €, z których 80% ma pochodzić z unijnych środków *EAGGF*, natomiast pozostałe 20% – z budżetu polskiego. Kwota 96 mln € jest to poziom zbliżony do płatności, jakie w 1998 r. z budżetu unijnego otrzymały na realizację omawianych programów takie kraje, jak:

⁷ Jest to równocześnie 7,8% ogółu UR zlokalizowanych w indywidualnych gospodarstwach rolnych o powierzchni powyżej 2 ha UR.

Hiszpania (76 mln €), Portugalia (87 mln €), Szwecja (103 mln €), Irlandia (114 mln €). Z kolei suma 100 mln zł, jakie będzie musiał wyłożyć polski podatnik zgodnie z unijną zasadą dodatkowości środków stanowi około 3% obecnego poziomu wydatków budżetowych na rolnictwo⁸ – nie powinna być zatem dużym obciążeniem. Problem współfinansowania realizacji programów może się pojawić w późniejszym okresie. Zakładając dążenie do osiągnięcia ich zasięgu przestrzennego przynajmniej na poziomie średniej europejskiej (20% ogółu UR), środki krajowe muszą wzrosnąć 4-krotnie do poziomu 100 mln €. Do tego rachunku należy także dodać koszty transakcyjne związane z opracowaniem, wdrażaniem i kontrolą realizacji programów rolnośrodowiskowych, w tym stworzenie instytucji warunkujących funkcjonowanie całego systemu. W początkowym okresie będą one szczególnie wysokie i mogą stanowić, według szacunków MRiRW, 25–30% kosztów implementacji omawianego instrumentu *CAP*. Koszty transakcyjne będą ponoszone we wszystkich fazach procesu organizacji systemu rolnośrodowiskowych płatności, a mianowicie:

1. Fазie przygotowań, obejmującej:
 - określenie miejsca programów rolnośrodowiskowych w hierarchii celów rozwoju obszarów wiejskich i wysokości środków finansowych przeznaczonych na realizację programów;
 - identyfikację priorytetów i poziomu ochrony przyrody na terenach użytkowanych rolniczo;
 - ustalenie zakresu działań rolnośrodowiskowych (krajowy katalog działań);
 - ustalenie wysokości stawek rekompensat za realizowane przez rolników działania;
 - określenie przestrzennego zasięgu programów oraz delimitację obszarów wdrażania;
 - opracowanie lokalnych i regionalnych programów rolnośrodowiskowych na podstawie wytycznych programu krajowego;
 - określenie zakresu zadań, kompetencji i odpowiedzialności instytucji zaangażowanych we wdrażanie programów.
2. Fазie implementacji, obejmującej:
 - przeprowadzenie akcji informacyjnej i promocji programów rolnośrodowiskowych wśród rolników;
 - wybór odpowiednich pakietów działań rolnośrodowiskowych na poziomie gospodarstw;
 - prawidłowe sporządzenie wniosków o przystąpienie do programu;
 - edukację producentów rolnych w zakresie rachunkowości rolnej, oceny wartości przyrodniczych, zasad dobrej praktyki rolniczej;
 - inwestycje proekologiczne w gospodarstwach rolnych (głównie w zakresie uzupełniania braków w infrastrukturze technicznej związanej z ochroną środowiska);
 - sprawny mechanizm transferu środków pieniężnych – rekompensat;
 - współdziałanie poszczególnych instytucji (np. w zakresie przepływu informacji).
3. Fазie kontroli, obejmującej:
 - stały monitoring efektów wdrażania programów – ekologicznych, ekonomicznych i społecznych;

⁸ Bez uwzględnienia wydatków na świadczenia społeczne.

- okresowe kontrole prawidłowości wykonywanych działań, stosowania się do Kodeksu Dobrych Praktyk Rolniczych;
- doskonalenie i usprawnianie mechanizmów działania programów rolnośrodowiskowych (jeśli kontrola wykaże konieczność dokonania korekt).

Wydaje się, że na wysokość kosztów transakcyjnych szczególnie duży wpływ będą miały koszty ponoszone *ex ante* w fazie przygotowań i – częściowo – implementacji programów rolnośrodowiskowych. Będą one determinowały koszty transakcyjne *ex post* – ostatniej fazy.

Uwagi końcowe

Reformy *CAP* miały istotny wpływ na zmiany w kierunkach wydatkowania środków z budżetu rolnego UE. W budżecie tym stopniowo rośnie udział wydatków o charakterze nieprodukcyjnym i strukturalnym, bezpośrednio zwiększających dochody gospodarstw rolnych oraz stymulujących zróżnicowanie aktywności zawodowej ludności wiejskiej, rozwój infrastruktury, ochronę środowiska i dziedzictwa kulturowego wsi. Zakłada się, iż w ramach postępującej reorientacji Wspólnej Polityki Rolnej w kierunku Wspólnej Polityki Rolnej i Rozwoju Obszarów Wiejskich, uwzględniającej w szerszym zakresie ekologiczne aspekty gospodarowania i pozaprodukcyjne funkcje tych obszarów, 30% transferów do rolnictwa przyjmie wkrótce charakter wydatków strukturalnych.

Ukształtowanie się drugiego filaru *CAP* – polityki strukturalnej – dało w UE podstawę do zwiększenia wsparcia słabiej rozwiniętych regionów wiejskich. Również peryferyjne obszary wiejskie w Polsce będą mogły od 2004 r. korzystać z pomocy w ramach tej polityki. Integracja z UE stwarza zatem realną szansę na znaczne rozszerzenie zakresu finansowania realizacji działań mających na celu wyrównywanie warunków rozwoju i zapewnienie odpowiedniego poziomu życia mieszkańcom wsi.

Literatura

1. Council Regulation (EC) No 1257/1999 of 17 May 1999 on support for rural development from the European Agricultural Guidance and Guarantee Fund (EAGGF) and amending and repealing certain Regulations, "Official Journal of the European Communities" 1999, L 160/80.
2. Council Regulation (EC) No 1259/1999 of 17 May 1999 establishing common rules for direct support schemes under the common agricultural policy, "Official Journal of the European Communities" 1999, L 160/113.
3. *Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich dla Polski na lata 2004–2006* (drugi projekt), Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa, marzec 2003.
4. *State of Application of Regulation (EEC) No. 2078/92: Evaluation of Agri-environment Programmes*, Commission of the European Communities, 1998.
5. *Unity, Solidarity, Diversity for Europe, its People and its Territory – Second Report on Economic and Social Cohesion*, European Commission, Luxembourg 2001.